

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

30 Sentyabr
№32

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 32-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
7-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
32-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-7**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
32-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-7**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)

КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 32-қўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 18 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

1. Ataxanova Gullola Anvar qizi, Raximova Dinara Maxmudovna TEACHING ENGLISH BY USING INTERACTIVE METHODS	7
2. Мунира Менглиева ҲАРАКАТ ТАРЗИ ВОСИТАЛАРИНИНГ ИНГЛИЗ ТИЛИДАН ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАРЖИМАСИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	9
3. Мунира Менглиева ҲАРАКАТ ТАРЗИ ВОСИТАЛАРИНИНГ ИНГЛИЗ ТИЛИДАН ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАРЖИМАСИДА СИНТАКТИК ВОСИТАЛАРНИНГ ЎРНИ	11
4. Sobirova Dilnoza Rasulovna BOLALARGA MO'ljallangan TIBBIY REKLAMA MATNLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	14
5. Қосимова Мадина Зайнобидиновна КОНЦЕПТУАЛ ТАҲЛИЛ МАСАЛАСИ ВА УНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	16

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

TEACHING ENGLISH BY USING INTERACTIVE METHODS

Ataxanova Gullola Anvar qizi

Raximova Dinara Maxmudovna

Teachers of English language at school № 8
in Urgench city of Khorezm region

Annotation. This article about teaching English by using interactive methods. In this article it is spoken about a lot of interactive methods, especially the importance of using TPR method in teaching English.

Key words: teaching, approach, interaction, create, interactive, role-playing games, children, process, TPR.

We are used to the standard teaching of foreign languages: the teacher explains, speaks and shows, the student listens, writes, memorizes. Surveys, quizzes, and tests are conducted to find out what the child has learned. This is a passive teaching method, but it is not the only one. There is another approach - active. It consists in the fact that the student interacts with the teacher. We use interactive methods in our work. They are focused on a wider interaction of students not only with the teacher, but also with each other and the dominance of student activity in the learning process. In interactive lessons, children work in pairs, in minigroups, create projects, prove theories, and act as teachers. If we begin to study a new topic, it is not necessary for the teacher to explain it. We can go from the opposite: we give an example, and the children put forward theories, which rule is used here. It turns out that the children themselves "invent" a rule, and, while playing, learn. We plan all classes with teachers, conduct weekly planning meetings, and think about how to build a lesson so that it is interesting.

There are a lot of interactive methods: role-playing games, projects, brainstorming, and seminars. For example, we want children to learn words quickly. In schools, teachers give just dictations. We went the other way: wrote 10 unfamiliar words and came up with a game on a role-plays. Children rode on rollers to the signpost, read and memorized an unfamiliar word, then returned to the start and wrote it down from memory. Very good exercise: teaches children quickly, efficiently and interestingly.

In order to bring the learning process as close as possible to real life, they play scenes from life at interactive lessons, conduct discussions, and watch films and news. We have a strict rule: we fully conduct the lesson in English. We sometimes even have moments when a child comes home after the first lesson and says: "Mom, everything was in English, I didn't understand anything, I won't go anymore." Parents start to panic. The skill of the teacher is of interest here. Our task, speaking in English, is to make people understand you, even if they don't know the language. This is hard, I have to explain with gestures. For example, I say "Open your books", and I show with a gesture what the guys should do. They repeat and automatically memorize the sentence. It turns out, I train them, but they don't even understand this.

When you explain in Uzbek, the children get used to it, wait, when you will translate, help. And when the whole lesson is in English, children are forced to understand. That is, we put them in a tight framework: if you come, then you need to listen and try to understand.

On the way - another of the techniques that is constantly used in the classroom - Total physical response. In classes where the TPR method is used, students do not just listen to the teacher's speech, but also take a direct part in the learning process: repeat words and phrases with different emotional shades, move, dance.

Total Physical Response (TPR) Method or full physical response method is one of the methods of learning a foreign language, widely used for working with children of preschool and primary school ages. Due to this, the method is universal for working with all types of perception: both with kinesthetic and with visuals and auditory learners. The teacher, using this method, explains the meaning of a word or concept through the movement of the body, which his students repeat after him, while pronouncing the studied word or phrase. In the first stage, for example, the guys do what the teacher says in English. So, through action, the teacher introduces new vocabulary. In the second stage, the teacher shows the action, and the children call it.

Most parents are positive about gaming lessons, but there are those who adhere to traditional forms. We convince them, we say that it is important to talk the child, and not just teach him to read, write and translate. Because we learn a language in order to communicate in it. The TPR method is the memorization of new words or phrases using gestures or the execution of teacher commands. For example, with the word spoon - children eat an imaginary spoon, and with the word smile- they smile.

For example: Activity "Confusion". The facilitator calls one part of the body while touching the other. For example, pronounces Nose, and points to the ear. The task of the players is to touch exactly that part of the body that he calls.

It turns out, with the help of interactive, or as they are also called specialists, communicative, methods, we kill two birds with one stone: we support the child's interest in the subject, and we study the language. What can we say about how happy the guys are when they are offered to play computer games as homework. It turns out that with their help you can improve your knowledge.

References

1. Kevin Yee. Language Teaching Methods.
2. Van Hattum , Ton. The Communicative Approaches Rethought.
3. Richards, Jack C.; Theodore S . Rodgers. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge.

ҲАРАКАТ ТАРЗИ ВОСИТАЛАРИНИНГ ИНГЛИЗ ТИЛИДАН ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАРЖИМАСИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Мунира Менглиева,

Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти
университети ўқитувчиси,
филология фанлари бўйича
фалсафа доктори (PhD)

Аннотация. Ушбу мақолада ҳаракат тарзи воситаларининг инглиз тилидан ўзбек тилига таржимасида синтактик воситаларнинг ўрни, уларни танлаш ва ўзбек ва инглиз тиллариаро таржимада қўллаш масалалари таҳлил этилади. Шунингдек, таримада предлог, кесим, аниқловчиларнинг жойлашувининг таржимага таъсири ўрганилади.

Калит сўзлар: ҳаракат тарзи воситаси, таржима, ўзбек тили, инглиз тили, морфологик восита, синтактик восита.

Кириш. Жаҳон тилшунослигида грамматик категорияларни тиллараро умумлаштирувчи ва ажратувчи белгилари асосида текшириш, уларнинг тадқиқига семантик нуқтаи назардан ёндашиш ҳамда бу борадаги илмий-назарий қарашларни умумлаштириш эътибор марказида. Ахборот асрида жаҳон халқларининг маданий интеграцияси тез суръатларда кенгайиб бормоқда. Бу миллий ўзига хосликни сақлаб қолиш дунё цивилизацияси тарихида ўзига хос ўрин тутган ҳар бир халқнинг долзарб вазифаларидан бири эканлигини яққол намоён этмоқда. Бу эса анъанавий тилшуносликнинг грамматик қилипларидан чекинган ҳолда турли лисоний ҳодисаларни, жумладан, ҳаракат тарзи категориясини маънодан шаклга тамойилида тадқиқ қилиш, тарз маъноларини тиллараро қиёслаш замонавий тилшуносликнинг долзарб муаммолари сирасига киради.

Асосий қисм. Таржима ҳақида фикр юритар эканмиз, тилшунос А.В.Федоровнинг “Таржима – бир тил воситалари орқали аввалроқ ифодаланган маънони бошқа бир тил воситалари ёрдамида тўғри ва тўлиқ ифодалаш” [4; 17] деган қисқа жумласи таржима жараёнини ҳамда ҳар қандай таржимон ўз олдига қўйган мақсадни тўлақонли ифодалаб беради.

Сир эмаски, бугунги кунда бадиий таржима соҳасида, айниқса, ўзбек тилидан инглиз тилига ўгирилган бадиий асарлар алоҳида эътибор қозонмоқда. Бундай тесқари таржималар нафақат ўзбек таржимонлари, балки инглиз тилини она тили сифатида ўзлаштирган етук инглиз ва америка тилшунослари томонидан амалга оширилмоқда. Жумладан, Абдулла Қодирийнинг “Ўтган кунлар” романи атоқли британиялик адабиётшунос Керол Ермакова томонидан “Days gone by” номи остида нашр қилинди; америкалик мутахассис таҳрири билан чоп этилган Ғафур Ғуломнинг “Шум бола” (“A Naughty Boy”) қиссаси, америкалик мутахассис Кристин Смарт муҳаррилигида нашр этилган Ойбекнинг “Навоий” романи етишиб келаётган ёш таржимонлар учун наъмуна ва мактаб вазифасини ўтамоқда. Ўзбек тилидан инглиз тилига таржима асарлар сўнгги пайтда сон жиҳатдан ўсиб бораётганига қарамасдан, тан олиш керакки, инглиз тилидан бевосита ўзбек тилига таржима қилинган асарлар сони устиворликка эга. Замонавий таржимашунослик ривожига америкалик таржимашунос Ю.Найда алоҳида ўрин тутди. Ю.Найда таржимани тўрт турга ажратади. Унинг назариясига асосан: таржимага *филологик ёндашув* тарихан бошқаларидан илгарироқ шаклланган. Бундай ёндашувда аслият матнининг таржима матни билан мутаносиблиги, таржиманинг адекватлиги эътибор марказида туради. *Лингвистик ёндашувда* таржимон матннинг формал тузилишига эмас, унинг мазмуний таркибига эътибор қаратади. Коммуникатив ёндашувда эса таржимон коммуникация, яъни нутқий фаолиятнинг асосий тамойиллари ҳисобланган манба, ахборот, рецептор, “қайтар алоқа” (обратная связь), кодлаш ва декодлашга асосланади. Сўнгги – социосемиотик ёндашув эса турли белги тизимлари(кодлар)нинг реал вербал мулоқотда социал аспектларга таъсирига эътибор қаратади [5;34].

Юқорида санаб ўтилган тўрт ёндашувдан учинчиси, яъни коммуникатив ёндашув таржима жараёнида аниқ натижага олиб боровчи, матн таржимасининг адекватлигини таъминлаб берувчи, шу билан бирга, лисоний элементнинг нутқда воқеланишида социал

аспектларини инобатга олувчи таржима ёндашувларидан бири деб ҳисобланиши мумкин. Қўйидаги мисолларда матн таржимасига турли ёндашувларни кузатиш мумкин. Масалан: *Jesse felt ready to weep* (A.Maltz, "The happiest man on Earth") \ \ Жессе йиғидан **аранг ўзини тўтиб турди** (тарж. Қ.Юсупова, "Энг бахтли инсон"); *He leaned back in his chair and glanced over at Jesse with small, clear blue eyes that were suspicious and unfriendly* (A.Maltz, "The happiest man on Earth") \ \ Хунук боқиб турган кичкина мовий **кўзларини Жессига қаратди** (тарж. Қ.Юсупова "Энг бахтли инсон"); *"I'm the happiest man in the world", – he whispered to himself* (A.Maltz, "The happiest man on Earth") \ \ "Мен дунёдаги энг бахтли одамман", – деб **шувирлади** у ўзига ўзи (тарж. Қ.Юсупова, "Энг бахтли инсон"); *"Listen, Tom" Jesse said softly, "you just don't understand". He opened his eyes. – They were filled with tears* (A.Maltz, "The happiest man on Earth") \ \ Қўлоқ сол, Том, – **деди Жессе ғарибона ҳолда**, – Сен шунчаки тушунишни истамаяпсан-да. У кўзларини очди. Унинг кўзлари ёш билан **тўлиб қолганди** (тарж. Қ.Юсупова, "Энг бахтли инсон"); *"You are crazy" – muttered Bracket* (A.Maltz, "The happiest man on Earth") \ \ "Ақлдан **озянсан**", – **мингиллади** Бракет яна (тарж. Қ.Юсупова, "Энг бахтли инсон").

Юқорида келтирилган таржима намуналарида сўзма-сўз таржима қилиш, яъни филологик таржима усулидан чекиниш кузатилади. Жумладан, *ready to weep* жумласи **аранг ўзини тўтиб турди** сифатидаги мураккаб курилма воситасида ўгирилган. Бу ўринда синтактик сатҳдаги воситалар ўрнида морфологик қатламдаги **-ёзди** қўшимчасининг қўмакчи феълга қўшилиши инглиз тилидаги ушбу жумла моҳиятини нисбатан табиий, ўзбек ўқувчиси учун тушунарлироқ ифодадай олиши мумкин. Иккинчи жумладаги **glanced over** (кўз ташламоқ) ибораси **кўзларини қаратди** деб таржима қилинган. Гарчи жумладаги умумий моҳият сақланиб қолган бўлса-да, ушбу ифода ҳаракатнинг сониявийлиги, кутилмаганда содир бўлганлиги каби тарз маъноларни тўлақонли ифодаламайди. Учинчи жумлада **whispered** феъли ҳаракатнинг қисқа муддат давом этганлигига ишора қилади; тарз маъносини лексик воситаси орқали, айнан ўзига мутаносиб лексема ёрдамида (**"шувирлади"**) таржима қилинади. Сўнгги жумлада ҳам лексик тарз ифода воситаси **"muttered"** ўзбек тилига семантик ва грамматик жиҳатдан муқобил **"мингиллади"** шаклида таржима қилинган бўлса, тўртинчи парчада аслият матнидаги тарз ифода воситаси ўзбек тилида ўша маънони билвосита англатувчи лексема билан алмаштирилган; бу эса матнга ўзига хос поэтика бахш этган. Бу ҳолат жумлани коммуникатив ёндашув асосида таржима қилинганини кўрсатади.

Хулоса. Демак, биринчи гуруҳга тарз ифода воситалари ўзига грамматик жиҳатдан мутаносиб бўлган восита орқали таржима қилинган ҳолатларни киритиб, бундай жумлаларни филологик ёндашувда таржима қилинган дейиш мумкин. Зеро, юқорида таъкидланганидек, филологик ёндашувда бирликларнинг категорияси ва сони жиҳатдан мутаносиблиги, шунингдек, таржима матнининг аслига нисбатан адекватлиги каби унсурлар принципиал аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мўминов С.М. Ўзбек мулоқот хулқининг ижтимоий-лисоний хусусиятлари. Филол. фан. док. дисс. автореф. – Тошкент: 2000. – 20 б.
2. Пшенкина Т.Г. Вербальная деятельность переводчика в межкультурной коммуникации: психолингвистический аспект: дисс. д-ра филолог. наук // Т.Г. Пшенкина. – Барнаул: 2005. – 333 с.
3. Раҳматуллаева Б.Х. Этикетные формы обращения и привлечения внимания в современном русском языке (в сопоставлении с узбекским): Автореф. дисс. канд. филол. наук. – Ташкент: 1992. – 25 с.
4. Федоров А. Основы общей теории перевода. – М., 1983.
5. Eugene A. Nida. Theories of Translation. – In.: TTR, Volume IV, Number I, 1st. Semester 1991. – P. 19-32.

ҲАРАКАТ ТАРЗИ ВОСИТАЛАРИНИНГ ИНГЛИЗ ТИЛИДАН ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАРЖИМАСИДА СИНТАКТИК ВОСИТАЛАРНИНГ ЎРНИ

Мунира Менглиева,

Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти
университети ўқитувчиси,
филология фанлари бўйича
фалсафа доктори (PhD)

Аннотация. Ушбу мақолада ҳаракат тарзи воситаларининг инглиз тилидан ўзбек тилига таржимасида синтактик воситаларнинг ўрни, уларни танлаш ва ўзбек ва инглиз тиллариаро таржимада қўллаш масалалари таҳлил этилади. Шунингдек, таримада предлог, кесим, аниқловчиларнинг жойлашувининг таржимага таъсири ўрганилади.

Калит сўзлар: ҳаракат тарзи воситаси, таржима, ўзбек тили, инглиз тили, морфологик восита, синтактик восита.

Кириш. Дунё тилшунослигида феъл ва унга доир турли категорияларнинг, хусусан, ҳаракат тарзи шакллариининг вазифавий хусусиятларини аниқлашга доир бир неча фундаментал тадқиқотлар амалга оширилган. Шунга қарамасдан, тарз ифода бирликларининг маъноси бугунга қадар ўзбек ва инглиз тили бадиий матнлари асосида чоғиштира тадқиқот объекти бўлмаган. Структур жиҳатдан бир-биридан кескин фарқ қилувчи инглиз ва ўзбек тилларида ҳаракат тарзи маъноларининг умумий жиҳатларини аниқлаш мавзунинг долзарблигини намоён этади.

Асосий қисм. Маълумки, кесим – гапнинг семантик маркази. Таржима жараёнида гап қурилиши ўзгариши табиий ҳол, юз бериши муқаррар ходиса деб қаралиши лозим [2; 36]. Тилшунос Ж.Гринберг ўзининг “асосий тартиб типологияси” [5; 73-113] назариясида гап қурилиши ҳақида мулоҳаза қилар экан, турли тиллардаги гапларни қуйидаги тартибга асосан синфлаштиради:

- 1) предлоглар ва қўшимчаларнинг мавжудлиги;
- 2) дарак гапларда эга (subject), кесим (predicate) ҳамда тўлдирувчи (object)нинг жойлашуви;
- 3) аниқловчи вазифасини бажарувчи сифатларнинг гапдаги ўрни [1; 114].

Биламизки, таржима жараёнида ушбу белгиланган тартиблар тамомила бузилиши мумкин: бундай ўзгаришлар таржима қилинаётган тилнинг структур хусусиятларига боғлиқ бўлади. Гап бўлаклари орасида икки асосий бўлакни ажратиш кўрсатиш мумкин. Классик грамматикада ҳам эга ва кесим гапнинг марказий бўлаклари ҳисобланади. Кесим гап таркибининг асосий қисми бўлиб, унинг ўзагини ташкил этади. Зеро, кесимсиз предикация, яъни хабарнинг айна замондаги реалликка муносабати ҳам ифодалана олмайди [1; 145].

Таржима жараёнида матнга коммуникатив ёндашувда гапнинг мазмуний маркази бўлган кесим, бизнинг ҳолатимизда ҳаракат феъли ва у билан биргаликда тарз маъносини ифодаловчи восита ахборотнинг асосини ташкил этади. Унинг атрофидаги бошқа бирликлар эса таржима қилинаётган тилнинг қурилишига қараб ўз ўрнини ўзгартиради. Масалан: *It was raining* (Е. Heminguey, “A cat in the rain”) \\\ Мана ҳозир ҳам ёмғир **шаррос қуйяпти**. (тарж. У.Али, “Ёмғирда қолган мушук”); *Across the square in the doorway of the café a waiter stood looking out at the empty square. The American wife stood at the window looking out* (Е. Heminguey, “A cat in the rain”) \\\ Рўпарадаги қаҳвахона эшиги олдида официант сувда бўккан боққа **қараб турибди**. Шу дамда америкалик хоним ҳам хонасидаги дераза ортидан боққа **назар ташляпти** (тарж. У.Али, “Ёмғирда қолган мушук”); *The wife went downstairs and the hotel owner stood up and bowed to her as she passed the office. His desk was at the far end of the office* (Е. Heminguey, “A cat in the rain”) \\\ Хоним зиналар ёқалаб ҳовлиққанча пастга **тушди**. Эшик олдида меҳмонхона хўжаси ўтирган экан. Хонимга кўзи тушган заҳоти **дик этиб ўрнидан туриб**, унга **таъзим қилган бўлди** (тарж. У.Али, “Ёмғирда қолган мушук”); *As she stood in the doorway an umbrella opened behind her. It was the maid who looked after their room* (Е. Heminguey, “A cat in the rain”) \\\ Хоним бўсағада **ўйга ботиб турганди**, **туйқус** боши узра **шарақ этиб** соябон қанотлари **ёйилди** (тарж. У.Али, “Ёмғирда қолган мушук”); *She went over and sat in front of the mirror of the dressing table looking at herself with the hand glass. She studied her profile, first one side and then the other. Then she studied the back of her head and*

her neck (E.Heminguey, "A cat in the rain") \\\ **Судралиб** тошойна олдига **борди**. Кўзгуга боқиб, ўзига **синчиклаб** зеҳн қўйди. Аввал у томонига, кейин бу томонига ўзрилиб **қаради**. Оппоқ, силлиқ юзлари, энсасини **суйпалади** (тарж. У.Али, "Ёмғирда қолган мушук").

Мисоллардан англашилганидек, баъзи таржима парчаларида ҳаракатнинг тарзини ифодаловчи воситалар умуман эътиборсиз тушириб қолдирилса, бошқа ҳолларда матн оҳангдорлиги, унинг поэтикасини ошириш учун таржима қилинган жумла таркибига турли тарз маъносини билдирувчи воситалар қўшиб қўйилади. Учинчи ва тўртинчи гаплардаги **дик этиб ўрнидан туриб, таъзим қилган бўлди, ўйга ботиб турганди, туйқус, шарақ этиб... ёйилди** каби ифодалар зиммасига ҳаракатнинг сониявийлиги, нотўлиқлиги, давомийлиги, қутилмаганда содир бўлганлиги каби турли тарз маъноларини ифодалаш юклатилган бўлиб, ушбу тарз маънолари аслият матнида келтирилмайди. Шубҳасиз, ушбу бирликлар таржима матнига бадиий бўёқдорлик бағишлаш, шу билан матннинг тасвирий қувватини оширишга қаратилган. Маълумки, "тасвирий таржимадан бошқа прагматик маъноларни ифодалашда фойдаланилади" [2; 74]. Кўриниб турганидек, аслиятдаги жумлаларда таржима учун ўта мураккаб бўлган прагматик маънолар кўзга ташланмайди, шу сабабли таржима матнига таржимон томонидан бундай бирликлар мустақил киритилади. Масалан: *Alix Martin stood leaning over the small rustic gate, watching the retreating figure of her husband, as he walked down the road in the direction of the village. Presently he turned a bend and was lost to sight, but Alix still stayed in the same position, absent-mindedly smoothing a lock of the rich brown hair which had blown across her face, her eyes far-away and dreamy* (A.Christie, "Philomel Cottage") \\\ Аликс Мартин кичкина, қўпол даричага суянганча қишлоққа элтувчи сўқмоқ бўйлаб кетаётган эрининг ортидан **қараб қолди**. Мана, эри бурилишида кўздан зойиб бўлди. Аликс эса ўша алфозда турганича, анор ёноқларини ўпиб турган паришон қўнғир сочларини **хаёлчан тузата бошлади** (тарж. Р.Жабборов, "Булбул ошёни"); *True, there had been romance – of a kind – Dick Windyford, a fellow-clerk* (A.Christie, "Philomel Cottage") \\\ Рост, бу орада унинг ҳаётига муҳаббат ҳам **бир мўралаб ўтди** (тарж. Р.Жабборов "Булбул ошёни"); *Unwittingly she had found the way to arouse her former lover. Dick Windyford had come to her stammering with rage and anger* (A.Christie, "Philomel Cottage") \\\ У **бехосдан** Дик Виндифорнинг ҳам ҳис туйғуларини **уйғотиб юборди**. У қизнинг ёнига келиб, газабдан **дудуқлана-дудуқлана қичқира кетди** (тарж. Р.Жабборов, "Булбул ошёни"); *"I reckon to", – said George simply. It's a fine thing to be able to eat your fill and know all the time as it's not you as is paying for it* (A.Christie, "Philomel Cottage") – Бу аниқ, – **деди** чол **соддалик билан**. – Пулини тўламаслигиниги била туриб, тўйгунча еб-ичиш кимга ёқмайди? (тарж. Р.Жабборов, "Булбул ошёни"); *As she moved with her fragrant posy towards the house, Alix noticed a small dark green object, peeping from between some leaves in one of the beds. She stooped and picked it up, recognizing it for her husband's pocket diary* (A.Christie, "Philomel Cottage") \\\ У гулларни бағрига босиб, ўйга қайтаркан, йўлда барглار орасида аллақандай тўқ зангори рангли нарса **ёнаётганини кўрди**. **Авайлаб** қўлига **олди**. Эрининг қайд дафтарчаси экан (тарж. Р.Жабборов, "Булбул ошёни"); *Before her was another long passage, and the White Rabbit was still in sight, hurrying down it. She was close behind it when she turned the corner, but the Rabbit was no longer to be seen* (L.Carroll, "Alice in wonderland") \\\ Алисанинг олдида узун ерости йўли пайдо бўлиб, унинг охирида Оқ Қуёни **кўриб қолди**. Қуён эса **бир зумда** туннел охиридаги муюлишига **бурилиб кетди** (тарж. М.Зоҳидова, "Алиса мўжизалар мамлакатаида"); *She tried her best to climb up one of the legs of the table, but it was too slippery; and when she had tired herself out with trying, the poor little thing sat down and cried* (L.Carroll, "Alice in wonderland") \\\ Столнинг оёқларидан бирига тирмашиб чиқишига ҳарчанд **уринса-да**, буни **эплай олмади** (тарж. М.Зоҳидова, "Алиса мўжизалар мамлакатаида").

Таржимонлар филологик, қисман лингвистик ёндашувда барча йирик грамматик категорияларни, шунингдек, ҳаракат тарзи категориясини ҳам мутаносиб, муқобил воситаси орқали ўгиришга интилишади. Бироқ аксарият ҳолларда ҳар бир тилнинг структур хусусиятлари сабаб таржима бирликлари бошқа сатҳлар билан "чалкаштирилган" тарзда берилади: бир тилда синтактик, лексик ёки морфологик восита орқали ифодаланган маъно таржима қилинаётган тилда умуман бошқа грамматик категория зиммасига юклатилади. "Шубҳасиз, грамматик шаклни танлаш эркинлиги бўлмаган барча ҳолларда, яъни грамматик шакллардан тобе фойдаланиш ҳолларида уларнинг маъноси соф бир тилга оид, фақат тил тизимининг ўзида мавжуд бўлган муносабатлар билан белгиланади", [1;80] – дейди таниқли

тилшунос Аракин. Ушбу фикрини бошқа америкалик тилшунос Г.Глисоннинг хулосаси ёрдамида асослайди. Олимнинг ахборот ҳақидаги назариясига асосан: *"Nothing which is required by the structure can signal any meaning* [4;67], яъни грамматик шакл тақозоси билан юзага келган ҳар қандай ахборот ўз таркибида ҳеч қандай маънога эга эмас. Аниқроқ, атрофлича изоҳланганда эса грамматик шаклга тобе ҳолда таржима қилинган ҳар қандай матн ахборот сифатида ўз кучини йўқотади, матн семантикаси грамматик шакллarga тобе ҳолда тузилиши унинг мазмун-мундарижасига путур етказди. Шу сабабдан ҳаракат тарзи категорияси таржимасига ҳам фақатгина грамматик жиҳатдан ёндашиш бадиий матн мазмун-моҳиятининг тўлақонли ифодаланишига, унинг реципиент томонидан осон қабул қилинишига тўсқинлик қилади: матннинг коммуникатив хусусиятига путур етади. Шу назариядан келиб чиқиб юқоридаги таржима матнларини тўрт турга ажратиш мумкин.

Хулоса. Демак, биринчи гуруҳга тарз ифода воситалари ўзига грамматик жиҳатдан мутаносиб бўлган восита орқали таржима қилинган ҳолатларни киритиб, бундай жумлаларни филологик ёндашувда таржима қилинган дейиш мумкин. Зеро, юқорида таъкидланганидек, филологик ёндашувда бирликларнинг категорияси ва сони жиҳатдан мутаносиблиги, шунингдек, таржима матнининг аслига нисбатан адекватлиги каби унсурлар принципиал аҳамиятга эга. Иккинчи гуруҳга ҳаракат тарзи маъноларининг аслиятдан фарқли сатҳ воситалари орқали таржима қилиниши ёки тарз маъносининг бутунлай бошқа грамматик категориялар негизида берилиши таржимага лингвистик ёндашув натижаси ўлароқ юзага келган. Чунки матн таржимасига лингвистик нуқтаи назардан ёндашувчи таржимон ўз олдига грамматик мутаносиблик, адекватлик принципларини эмас, мазмун ҳамда маъно яхлитлигини сақлаб қолишни мақсад қилиб олади. Учинчи гуруҳ намуналарда эса аксарият ҳолларда маълум бир ҳаракатнинг тарз маъноси тушириб қолдирилади ва, аксинча, таржима матнига аслиятда келтирилмаган ҳаракат тарзи маънолари киритилади. Бундай ўзгаришни, биринчидан, соф лингвистик унсурлардан ташқари матн контексти ва бошқа нутқий прагматик вазиятлар тақозо этади, ушбу намуналарни матн таржимасига коммуникатив ёндашув натижасида юзага келган, деб хулоса қилиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – М.: Физматлит, 2005. – С.171.
2. Ахо А., Ульман Дж. Теория синтаксического анализа, перевода и компиляции. В двух томах. пер. с англ. – М.: Мир, 1978.
3. Бархударов Л. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М.: Междунар. отношения, 1975. – С.74.
4. Gleason. H. An Introduction to Descriptive Linguistics, – P. 157.
5. Greenberg J. Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. In: Universals of Language. Cambridge (MA): MIT Press, 1963, 73-113.

BOLALARGA MO'ljALLANGAN TIBBIY REKLAMA MATNLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Sobirova Dilnoza Rasulovna

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti
sobirova.2018@inbox.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada tibbiy reklama matnlarini yaratishda adresatlarning yosh xususiyatlarini inobatga olish muhimligi xususida so'z boradi. Keltirilgan fikrlar ommaviy axborot vositalari orqali e'lon qilinayotgan bolalarga mo'ljallangan tibbiy reklamalar tahlili asosida dalillanadi.

Kalit so'zlar: tibbiy reklama, adresat, bolalar, dori-darmon, reklama matni, yosh omili.

Bugun tibbiyot olamida dori-darmonlar va ularning reklamasi xilma-xil. Tabiiyki, ular orasida raqobatning ham kuchliligi hech kimga sir emas. Bunday vaziyatda kopirayter(reklama yaratuvchi)dan o'zgacha uslub va mahoratning talab etilishi ham bor gap. Reklama yaratuvchilari adresatlarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olishi reklamaning muvaffaqiyati uchun muhim hisoblanadi. Ayniqsa, adresatlarning yosh xususiyatlari yaratilajak tibbiy reklamalar uchun muhim omil sanaladi. Tomoshabinlarning yosh xususiyatlari orasida bolalar va o'spirinlarga mo'ljallangan tibbiy reklamalarni alohida ta'kidlash lozim (*Bobotik, Bepanten, Espumizan, Лунекс для детей, Анаферон, Пиковит, Supradin Kids*). Bolalarga mo'ljallangan tibbiy vositalar reklamasi kuzatilgan reklamalarning 9% ini tashkil etadi. Bunday reklama matnlarida "bolalar", "bolalar uchun" kabi birliklar faol qo'llanadi.

Bolalar anaferoni:

- O'RVI va grippni davolashda va profilaktika qilishda;

- Farzandingiz immunitetini mustahkamlashda;

- Va bir oylikdan oshgan **bolalar uchun** mo'ljallangan.

(*Anaferon dori vositasi reklama matnidan*).

Bolalarga mo'ljallangan dori-darmonlarni reklama qilishda bolalarga xos dunyoqarash, fikrlashga e'tibor qaratiladi va bunday reklamalarda albatta bolalar ishtirok etishi zarur. Zodak dori vositasi reklamasida bolalarning astronomlar o'yini bilan mashg'ul vaqtidagi muloqoti tasvirlanadi:

O'g'il: – Shoshma, koinot changi kerak!

Qiz: – Apshi...

O'g'il: – Oyi, Dasha butun koinotga aksiryapti.

Ona ham ularga bolalarcha o'yin ruhiga mos javob qaytaradi:

Ona: – Changga allergiyangiz bormi? Unda Zodak sayyorasiga uchamiz!

Qiz: – Qanotlarni chizib bering...

Zodak! Allergiyasiz, baxtli onlar... (*Zodak dori vositasi reklama matnidan*).

Bolalar odatda dori ichishni xushlashmaydi. Lekin ona o'yinga mos ravishda Zodak sayyorasiga uchamiz deya bolalar e'tiborini tortadi, tabiiyki, adresatlarni ham. Shu o'rinda ona Zodak dorisini ichamiz jumlasini qo'llaganda reklama u qadar ta'sirli chiqmas edi. Qolaversa, dori qabul qilishda bolalarning o'ziga xos ta'siri ham mavjud.

Bolalarga mo'ljallangan dori vositalari reklamasida ertak qahramonlari yoki o'yinchoqlarning jonlangan ko'rinishi aks etishi mumkin:

Ibufen D – bu tana haroratini pasaytiruvchi, og'riqlarni qoldiruvchi, yallig'lanishlarga qarshi vosita. Tarkibida shakar va bo'yoqlar mavjud emas (Reklama roligida ko'k rangli quyoncha eshikdan mo'ralaydi, betob bolaga Ibufen Dni ichiradi. Bola tuzalgandan so'ng ko'k quyoncha va bolaning bog'chada birgalikda o'ynagan holati tasvirlanadi).

Bolalar yo'talganda, ko'k ayiq ularga yordam beradi (Bromgeksin Berlin-Chemie dori vositasi reklama matnidan).

Bolalarga mo'ljallangan dori vositalari reklamasi matni boshdan oxir ertak ko'rinishida yaratilishi mumkin:

Kichkina bir malikaning isitmasi bor edi. Ezgulik farishtasi esa malikaga qanday yordam berishni bilardi.

Atsefenak kiddo isitma tushiruvchi, og'riq qoldiruvchi, yallig'lanishga qarshi. Uch oylik va

undan katta bolalar uchun. Shakar va bo'yoqlarsiz.

Og'riq, isitma bor bo'lsa demak,

Atsefenak kiddo yordami kerak! (Atsefenak kiddo dori vositasi reklama matnidan).

Bolalarga mo'ljallangan dori-darmon reklamalari ko'proq darajada ota-onalarga qaratilgan bo'ladi. Bola parvarishida ona yetakchilik qilgani bois tibbiy reklamalarning aksariyatida dori xususiyatlari haqidagi ma'lumot hamda dorini qo'llash yuzasidan tavsiyalar onaning tilidan beriladi va bu reklamani ta'sir kuchini oshirishga xizmat qiladi:

Mening kichkintoyim qorinchasining yaxshi faoliyati uchun nima yordam beradi? Лунекс для детей! Uning bifodobakteriyalari xuddi bolajonlar ichaklaridagi kabi hazm qilish buzilishining oldini olish hamda ichak mikroflorasini tiklashga yordam beradi. Bayram dasturxonini ham qorinchamiz dam bo'lishi uchun bahona emas. (Лунекс для детей dori vositasi reklama matnidan).

Yana bir e'tiborli jihati bolalarga mo'ljallangan dori vositalari reklamasi matni qo'shiq shaklida, quvnoq musiqa ostida berilishi mumkin:

Bolajonning terisi, sog'lom bo'lsin doimo,

Qizarib qolsa nogoh, Bepanten bo'lsin davo.

Tarkibida lanolin hamda B5 provitamin

Foydalansangiz shifo bo'lishi tayin.

Minglab-minglab onaning

Ishongani bepanten (Bepanten dori vositasi reklama matnidan).

Xullas, tibbiy reklama matnlarini yaratishda yosh xususiyatlarini inobatga olish g'oyat muhim sanaladi. Ayniqsa, bolalarga mo'ljallangan dori-darmonlar reklamasida "bolalarcha fikr", "bolalarcha dunyoqarash"ni reklama matnga singdirish adresat e'tiborini jalb qilishga xizmat qiladi. Tabiiyki, reklama qilinayotgan dori-darmonga qiziquvchilar auditoriyasi kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абдуллаев Б.Х. Ўзбек реклама лингвистикаси: назария ва амалиёт. Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Андижон. Б. - 60. (2020).
2. Дулянинов А.Г. Язык рекламы. Иркутск ИГЛУ, 186 с. (2001).

КОНЦЕПТУАЛ ТАҲЛИЛ МАСАЛАСИ ВА УНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

Қосимова Мадина Зайнобидиновна

АДУ, Факультетлараро чет тиллар
кафедраси катта ўқитувчиси

Концептуал таҳлил асосан лексик-фразеологик ифода воситалари кесимида амалга оширилса-да, семантик таҳлилдан фарқ қилади. Мазмуни, мақсади ва вазифалари жиҳатидан қайсидир маънода қарама-қарши табиатга эга: лексик семантика тил бирликларининг шаклидан мазмун-моҳияти томон борса, концептуал таҳлилда маъно бирликларидан шакл ва ифода бирликлари, лексик маънодан концепт моҳияти, яъни когнитив интерпретация томон силжиб боради. Лексик бирликларнинг когнитив интерпретация босқичи жуда ҳам муҳим – усиз таҳлил лингвистик семантика доирасида қолиб кетади¹. Семантик таҳлил орқали сўз тавсифланса, концептуал таҳлил тил ва тафаккур ва инсоннинг атроф-олам ҳақидаги кенг камровли билимларини назарда тутати. Концептуал таҳлил турли методлар орқали амалга оширилади, турли тадқиқот материаллари асосида ишлаб чиқилган кўплаб ёндашувлар мавжуд². В.А.Маслова ўзининг «Когнитивная лингвистика» ўқув қўлланмасида концептуал таҳлилнинг профиллаштириш назарияси методи (Е. Бартминский), вертикал синтактик майдонлар (С.М. Прохорова), гештальтларни аниқлаш концептуал таҳлили (Л.О. Чернейко, В.А. Долинский), вертикал контекст методи (О.С. Ахманова, И.В. Гюббенет), фрейм семантикаси (Ч.Филлмор), метафорик таҳлил (Дж. Лакофф, М. Джонсон), сценарийлар таҳлили методи (Р.Шенк, Р. Абельсон) ва когнитив прототиplar (Э. Рош, Дж. Лакофф) каби турли ёндашувларга асосланган методлар ҳақида маълумот беради³.

Олиманинг фикрича, концептуал таҳлилнинг қандай услубини танлаш тадқиқот остидаги концептнинг тури, табиати, қай даражада мураккаб тузилмага эга эканлиги ва халқнинг миллий-маданий ҳаётидаги ўрни, шунингдек, тадқиқотчи ўз олдига қўйган мақсад ва вазифаларга мувофиқ тарзда амалга оширилади. Масалан, В.А.Маслова фикрича, концептуал тузилмаларнинг ядро ва периферик бирликларини ажратиш олиш нуктаи назаридан маданий ҳиҳатдан аҳамиятга молик бўлган концептлар учун қуйидаги метод долзарблик касб этади⁴:

- 1) таҳлилга тортилаётган концептга тааллуқли бўлган референт-вазиятларни аниқлаб олиш (бадий матн материаллари асосида);
- 2) оламнинг миллий манзарасида концептнинг ўрнини аниқлаш; энциклопедик ва лингвистик луғат манбаларида изох ва тавсифига мурожаат қилиш;
- 3) этимологик манбаларда берилган маълумотларга мурожаат қилиш;
- 4) тегишли контекстларни таҳлилга жалб этиш, масалан, бадий, поэтик, публицистик, илмий, фольклор матнлари ва ҳ.к.;
- 5) таянч лексеманинг ассоциатив узвлари таҳлилнинг аввалги босқичларида олинган натижалар билан солиштирилади;
- 6) агар концепт муайян қадр-қийматга эга бўлса, маданиятнинг бошқа экстралингвистик бирликлари ҳам мурожаат қилиниши мумкин – рассомчилик намуналари, ҳайкалтарошлик, архитектура ва ҳ.к.⁵.

С.Г. Воркачев эса концептуал таҳлил танлаб олинган концептнинг учала таркибий қисмлари кесимида қуйидагича амалга оширилиши мумкинлигини таъкидлайди:

1. Концептнинг мазмуний таркиби таҳлили. Мазкур жараёнда унинг семантик белгилари, яъни лексикографик таҳлил;
2. Концептнинг образли компоненти таҳлили. Мазкур жараён қуйидаги мезонлар асосида амалга оширилади: метафоризациянинг умумий ва хусусийлик даражасига кўра,

¹ Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад. – 2007. – С.248

² Рыжкина А. А. О методах анализа концепта // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2014. – №. 11. – С. 117-120

³ Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений // М.: Издательский центр «Академия». – 2004. – С. 44-45

⁴ Маслова В. А. Кўрс.асар. – С.47

⁵ Маслова В. А. Кўрс.асар. – С.46

метафоризациянинг усулларининг қўлланилиши частотасига кўра, лексик бирликларнинг маъно турларига кўра, кўчим манбаига кўра¹.

3. Концептнинг энг кўп аҳамият касб этувчи таркиби унинг номинатив майдони синоним ва омонимлари, қандай сўз туркумлари орқали тилда воқеланиши, сўз ясашидаги унумдорлик даражаси, лексик-грамматик бирликларнинг прагмастистик хусусиятларини таҳлил қилиш орқали аниқланади².

В.И. Карасик нуктаи назарига кўра концепт таҳлили қуйидаги босқичларда амалга оширилгани мақсадга мувофиқ:

- 1) аввало дефиниция, яъни тавсифлаш;
- 2) контекстуал таҳлил;
- 3) этимологик таҳлил;
- 4) паремиологик таҳлил;
- 5) интервью, анкета сўровномаларини ўтказиш ва шарҳлаш³.

Лингвистик тадқиқот доирасида олиб борилган концептуал таҳлил муҳим аҳамият касб этади, чунки олинган натижа ва хулосалар халқларнинг этник-маданий, диний ва маиший жиҳатдан умумий ва хусусий жиҳатларни аниқлаш имконини беради. Кўриниб турибдики, концептуал таҳлил методлари хилма-хил: тадқиқотчининг нуктаи назари ва ўз олдига қўйган мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб хос услуб танланиб олинади. Тадқиқот ишимизда биз концептуал таҳлилга концептни лисонда ифодаловчи воситаларнинг номинатив майдон моделини яратиш услуби сифатида қараймиз ва бахтлилик ва бахтсизлик концептлари лексик-семантик майдонининг асосий, яъни актив, қўшимча ва пассив қатламлари бўйича таҳлилни қуйидаги олти босқичли тартибда амалга оширамиз:

1. Концепт талқинига тегишли референт-вазиятларни ўзида акс эттирувчи мисоллар картотекасини жамлаш; ушбу мақсадни амалга ошириш учун турли услуб ва жанрдаги (поэтик, проза, публицистика, илмий-маърифий, сўзлашув нутқи) манбаларга мурожаат қилиш;

2. Концептга тиркалган таянч лексеманинг этимологик таҳлили;

3. Концептга тиркалган таянч лексеманинг лексикографик манбалардаги изоҳларига мурожаат;

4. Концептнинг номинатив майдонини ташкил қилувчи лексемаларнинг майдон тузилишидаги ўрнини аниқлаш (ядро-периферик);

5. Концепт билан синонимик алоқадаги бирликларнинг таянч сўз билан умумий ва хусусий жиҳатлари таҳлили;

6. Концептни тилда образли акс эттирувчи фразеологик воситаларнинг фрейм-слот таҳлилини амалга ошириш.

Маълумки, концептнинг актив ва актуал қатлами сифатида лексикографик манбаларда тавсифланган бош изоҳлар танлаб олинади ва иккиламчи маънолар яқин периферия ва нутқда фаоллик даражаси паст бўлиб, муайян ижтимоий гуруҳлар учунгина актуал белгилари пассив қатламга тегишли бирликлар сифатида таҳлил қилинади. Тадқиқот остидаги концептуал майдон образли ифода воситалари эса фрейм – слот қолипиди усулида таҳлил қилинади.

¹ Воркачев С. Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты // Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка. – 2001. – Т. 60. – №. 6. – С. 47-58.

² Воркачев С.Г. Культурный концепт и значение // Труды Кубанского государственного технологического университета. Сер. Гуманитарные науки. – Краснодар, 2003. – Т. 17. – Вып. 2. – С. 268–276.

³ Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – С.139

"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР" МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 32-КЎП ТАРМОҚЛИ ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

(7-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.09.2021

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000